

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Лаврової Вікторії Володимирівни на тему «Повідомлення про підозру в контексті дотримання принципу верховенства права», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження.

За період дії Кримінального процесуального кодексу 2012 року було опубліковано велику кількість наукових праць щодо проблемних питань повідомлення про підозру і захищено декілька дисертацій, присвячених вказаному питанню. Але на часі, з одного боку, відсутня єдність науковців із ключових питань правового регулювання повідомлення про підозру, з іншого боку, більшість науковців та практиків схиляються до думки, що система правового регулювання повідомлення про підозру містить прогалини, є недостатньо логічною та узгодженою.

Ідея розглянути повідомлення про підозру через призму саме принципу верховенства права обумовлена тим, що, по-перше, зазначений принцип є засобом для досягнення внутрішньої мети права – для забезпечення пріоритету прав людини, що відповідає сучасному вектору розвитку та реформування кримінального процесу в Україні, по-друге, охоплює як змістовний, так і процедурний аспект, що дає підґрунтя для комплексного аналізу.

Питання принципу верховенства права в своїх дослідженнях торкалися Гаудер П., Гапотій В.Д., Головатий С.П., Дворкін Р., Добрянський С.П., Крижова В.Г., Копча В.В., Луців О.М., Панкевич О.З., Пацурківський П.С., Погребняк С., Рабінович П.М., Уварова О.О. та ін. Поняттю засад кримінального провадження увагу приділяли Беспалько І.Л., Грошевий Ю. М., Кучинська О.П., Мамка Г.М., Мирошніченко Т.М. та ін. Верховенство права як засаду кримінального провадження досліджували Аленін Ю.П., Гловюк І.В., Гончаренко В.Г., Дрішлюк К.В., Дудоров О.О., Ковальський В.С., Крей Волкер, Мазур М.В., Михайленко В.В., Фулей Т.І. та ін. На дисертаційному рівні питанню верховенства права як засади

кримінального провадження присвячене дослідження Михайленко В.В., а забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження досліджував Сачко О.В.

При великій кількості ґрунтовних досліджень щодо підходів до розуміння верховенства права не досліджувалося, як той чи інший підхід впливає на практичну реалізацію верховенства права в кримінальному провадженні. Дослідження в галузі кримінального процесу не торкалися питання можливості застосування напрацьовань соціальних наук щодо вимірювання дотримання верховенства права.

Правовій природі повідомлення про підозру та його оскарження приділяли свою увагу такі науковці, як Аленін Ю.П., Глинська Л.В., Гнатюк А.Ю., Гринюк В.О., Гловюк І.В., Говорун Д.М., Дроздов О.М., Капліна О.В., Карпов Н.С., Кубальський В.Н., Корчева Т.В., Клепка Д.І., Крикливець Д.Є., Максимів Л.В., Марченко К.Г., Михайленко В.М., Лимаренко С.А., Лепей М.В., Лобойко Л.М., Наливайко Є.О., Нор В.Т., Павлійчук К.В., Погорецький М.А., Рогатюк І.В., Татаров О.Ю., Тищенко О.І., Туманянц А.Р., Холондович І.І., Шило О.Г., Юрченко Л.В. та ін.

На дисертаційному рівні питанню повідомлення про підозру присвячені дослідження Фараон О.В. та Кримчука С.Г. Проблеми оскарження повідомлення про підозру розглянуто в дисертації Холондовича І.І.

Проте дослідження дотримання верховенства права в процесі повідомлення про підозру до сьогодні не проводилось. Більше того, зважаючи на багатогранність напрямів досліджень верховенства права в розумінні засади кримінального провадження, існуючими науковими роботами охоплено далеко не всі аспекти, наприклад, не приділено уваги практичній цінності елементів верховенства права як інструменту для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Що стосується повідомлення про підозру, то хоча його проблематиці присвячено велику кількість наукових праць, все ж залишаються недостатньо розглянутими деякі питання і в процесі правозастосування виникають нові. Наприклад, не було досі приділено достатню увагу зловживанню підозрюваним своїми правами, з точки зору концепції зловживання правами в кримінальному провадженні, наслідкам скасування повідомлення про підозру та іншому. Таким чином, існують значимі як для доктрини, так і для юридичної практики питання, які є недослідженими, або недостатньо дослідженими і, таким чином, становлять інтерес для наукових пошуків.

Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 23 листопада 2018 року (протокол № 5).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації.

Метою дослідження є отримання нових результатів у вигляді комплексу наукових висновків щодо відповідності порядку повідомлення про підозру в кримінальному провадженні принципу верховенства права, виявлення існуючих проблем у цій сфері та розробка науково обґрунтованих підходів щодо можливих шляхів їх подолання.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення *таких основних завдань*:

- охарактеризувати верховенство права як систему взаємопов'язаних елементів;
- встановити особливості повідомлення про підозру як категорії кримінального процесу;
- проаналізувати випадки повідомлення про підозру з точки зору дотримання верховенства права;

- виокремити окремі порушення елементів верховенства права при складенні письмового повідомлення про підозру;
- розкрити основні складнощі/проблеми дотримання верховенства права під час вручення письмового повідомлення про підозру;
- виявити порушення верховенства права при зміні підозри чи повідомленні про нову підозру;
- визначити оптимальний порядок оскарження повідомлення про підозру в контексті дотримання верховенства права;
- сформулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції, спрямовані на подолання виявлених проблем теоретичного і прикладного характеру.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що представлена робота є першим в Україні комплексним дослідженням відповідності порядку повідомлення особі про підозру в кримінальному провадженні верховенству права. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі.

Уперше:

- запропоновано розглядати верховенство права як засаду кримінального провадження, у якості системи та обґрунтовано, що системі верховенства права, як засаді кримінального провадження, притаманні компонентність, структурність, взаємозалежність із середовищем, інтегративність (емерджентність);
- виявлено і описано взаємозв'язки елементів верховенства права у контексті порушень його елементів під час повідомлення про підозру;
- обґрунтовано, що закріплення поряд із принципом верховенства права в КПК України окремих його елементів, таких як законність і доступ до правосуддя, пояснюється інтегративністю (емерджентністю) верховенства права та не є дублюванням;
- аргументовано, що відсутність у КПК України дефініції підозри обумовлена базовим характером цього терміна;

– запропоновано розглядати підозру і повідомлення про підозру як інститут і субінститут права відповідно;

– констатовано, що свавілля може бути не лише з боку уповноважених осіб, а й з боку потенційних підозрюваних та обґрунтовано, що зловживання правом бути повідомленим про підозру є недопустимим;

– запропоновано, щоб зміни до рішення, відповідно до якого особа набуває статусу підозрюваного, були додатками і невід'ємною частиною такого рішення.

Удосконалено:

– напрацювання науковців про співвідношення випадків і підстав повідомлення про підозру, а саме, на підставі етимології слів «випадки» і «підстави» та їх вживання в КПК України зроблено висновок, що вони не є родовим і видовим поняттями;

– результати наукових розробок стосовно того, як співвідносяться між собою «наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення», «обґрунтована підозра» та «розумна підозра»;

– теоретичні напрацювання, щодо співвідношення «змісту підозри» та «стислого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру»;

– результати наукових розробок стосовно наслідків скасування повідомлення про підозру, а саме, зроблено висновки щодо впливу скасування повідомлення про підозру на заходи забезпечення кримінального провадження та допустимість доказів.

Набули подальшого розвитку:

– критерії для оцінки дотримання верховенства права, а саме спрощено ознаки кожного елемента до чек-листа дотримання верховенства права в кримінальному провадженні;

- підхід, відповідно до якого обґрунтованість є підставою для оскарження та скасування повідомлення про підозру;
- позиція, відповідно до якої повідомлення про підозру – це багатозначне поняття, яке слід розглядати як процесуальне рішення і процесуальну дію;
- аргументація необхідності приведення повідомлення про підозру у відповідність до форми процесуального рішення;
- твердження про необхідність обов'язкового допиту підозрюваного після вручення повідомлення про підозру;
- обґрунтування доцільності законодавчого закріплення/права прокурора доручити слідчому вручення затвердженого/складеного повідомлення про підозру;
- позиція про доцільність набуття особою статусу підозрюваного з моменту прийняття рішення, за умови встановлення чітких меж дискреційних повноважень та механізмів запобігання їх зловживанню;
- аргументація, що оскарження обґрунтованості повідомлення про підозру відповідає практиці ЄСПЛ і верховенству права, а саме мотивовано, що п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України потрібно тлумачити найбільш сприятливим для особи чином.

За результатами проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень, зокрема, до статей 42, 170, 219, 276, 277, 278, 279, 303, ч. 4 ст. 307, 481 КПК України.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження. Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, науково обґрунтовані та достовірні. Це обумовлено застосуванням сукупності загальнонаукових і спеціальних методів, які задіяні у правовій науці. Із методів філософського рівня було застосовано діалектичний метод, за допомогою якого розглянуто об'єкт і предмет у взаємозв'язку, а саме для демонстрації того, як порушення одного з елементів верховенства права під час повідомлення про підозру спричиняє

порушення інших елементів і пошуку вирішення наукового завдання з урахуванням взаємозв'язків норм, що регулюють повідомлення про підозру, як всередині їх сукупності, так і з кримінальним процесуальним законодавством у цілому. Серед загальнонаукових методів дослідження основними використаними методами є системний аналіз і синтез. Верховенство права розглядається в дослідженні з точки зору поелементного підходу, що дає змогу розглянути принцип верховенства права через призму системного аналізу, який, враховуючи складність зазначеного принципу, дає змогу ґрунтовно його осмислити та спростити його практичне застосування. Структурно-функціональний аналіз та синтез дали можливість визначити елементи принципу верховенства права, їх структурні зв'язки та характеристики. Після здійснення аналізу на підставі отриманих результатів (а саме, виокремлення окремих елементів верховенства права і їх взаємозв'язків та виявлення, на підставі вказаного, порушень верховенства права під час повідомлення про підозру) було здійснено синтез альтернативної моделі повідомлення про підозру. Також із загальнонаукових методів дослідження було використано категоріальний аналіз (для розгляду питання про відсутність у КПК України дефініції підозри), неповну індукцію (на підставі якої розповсюджено висновки щодо певних рис дослідженої судової практики на всю сукупність судової практики), метод уявного експерименту (для побудови контрприкладів, наприклад, щодо одномоментного виникнення двох рівнів підозри). Зі спеціальних методів наукового пізнання було застосовано метод контент-аналізу (для загального огляду проблем повідомлення про підозру та колізій), порівняльно-правовий метод (для зіставлення досвіду регулювання повідомлення про підозру у Швеції, Німеччині, Франції, Грузії, Латвії, Молдові, Естонії зі співмірними вітчизняними нормами), формально-юридичний метод (використано при оцінці юридичної техніки), логіко-юридичний метод (при розгляді проблем практичної реалізації норм, що регулюють повідомлення про підозру і рішення цих проблем). З метою забезпечення всебічності проведеного

дослідження і достовірності отриманих результатів вказані методи застосовувались комплексно.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації склали: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти й документи рекомендаційного характеру, КПК України та інші закони України, КПК зарубіжних країн, підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини.

Теоретичну базу роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних правників із кримінального процесу та інших галузей юридичної науки.

Емпіричним підґрунтям дослідження стали рішення ЄСПЛ, КСУ, Верховного Суду України, Верховного Суду, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, судова практика, доступна в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

У межах дослідження проведено анкетування, під час якого опитано 102 практичних працівників у сфері кримінального судочинства: суддів, прокурорів, слідчих та адвокатів.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідних цілях – для подальшого опрацювання тематики дотримання верховенства права і повідомлення про підозру; б) у законотворчій діяльності – при удосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства України; в) у правозастосовній діяльності – для надання допомоги практичним працівникам у застосуванні закону та формуванні правозастосовної практики; г) у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів з кримінального процесу, при викладанні курсу кримінального процесу та інших навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого, обговорена на засіданні кафедри, схвалена нею і рекомендована до захисту. Обговорення результатів дисертації було проведено також в рамках сертифікатної програми «Практичний курс верховенства права» 2019–2020 (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого в партнерстві з Університетом Південної Кароліни, США, за підтримки програми USAID «Нове правосуддя») (м. Харків, 21–25 жовтня 2019 р., 18–22 листопада 2019 р., 19–20 вересня 2020 р.). Результати дисертації оприлюднені на: II Міжнародній науково-практичній конференції «Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Суми, 17 травня 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 15 травня 2019 р.), X (ювілейній) Всеукраїнській науковій конференції студентів і аспірантів «Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників» (м. Харків, 22 травня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Юридична осінь 2019 року» (м. Харків, 29 листопада 2019 р.), XIX Всеукраїнській науковій конференції з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених «Протидія організованих злочинності і корупції» (м. Харків, 2 грудня 2019 р.), II Харківському кримінальному процесуальному полілозі, присвяченому актуальним питанням застосування заходів забезпечення кримінального провадження (м. Харків, 12 грудня 2019 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні результати дисертації знайшли відображення у 9 наукових працях, у тому числі 3 наукових статтях (з них 2 у наукових фахових виданнях України і 1 у науковому виданні, включеному до наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)), і тезах 6 доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

1. Лаврова В.В. Проблеми реалізації верховенства права в кримінальному провадженні. *Приватне і публічне право*. 2019. № 3. С. 105–110. URL: http://www.pp-law.in.ua/archive/3_2019/25.pdf

2. Лаврова В.В. Набуття особою статусу підозрюваного: міжнародний та вітчизняний досвід. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 2. С. 88–93.

3. Лаврова В.В. Строки оскарження повідомлення про підозру: практичні і теоретичні аспекти. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 166–177. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/2170/2378>

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

1. Лаврова В.В. Соціальні дослідження як маркери дотримання принципу верховенства права в кримінальному провадженні. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 17 трав. 2019 р.). Суми, 2019. С. 153–156.

2. Лаврова В.В. Measuring the rule of law: value for criminal procedure. *Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців* : Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 15 трав. 2019 р.). Харків, 2019. С. 67–69.

3. Лаврова В.В. Проблемні питання (тенденції) реалізації засади верховенства права у кримінальному провадженні України. *Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників* : зб. тез доп. X (ювілейн.) Всеукр. наук. конф. студентів і аспірантів (м. Харків, 22 трав. 2019 р.). Харків, 2019. С. 40–42.

4. Лаврова В.В. Рівні підозри: вітчизняний та міжнародний досвід. *Юридична осінь 2019 року* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Харків, 29 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 14–18.

5. Лаврова В.В. Право на оскарження повідомлення про підозру і корупційні ризики. *Протидія організованій злочинності і корупції* : зб. тез доп. XIX Всеукр. наук. конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 2 груд. 2019 р.). Харків, 2019. С. 86–88.

6. Лаврова В.В. Про характер зв'язків між повідомленням про підозру і заходами забезпечення кримінального провадження. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : II Харків. кримінал. процесуал. полілог, присвяч. актуал. питанням застосування заходів забезпечення кримінал. провадження (м. Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: О.В. Капліна, В.І. Маринів, О.Г. Шило. Харків : Право, 2020. С. 16–20.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

У результаті попередньої експертизи дисертації Лаврової В.В. «Повідомлення про підозру в контексті дотримання принципу верховенства права» у межах фахового семінару, який було проведено на базі кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, та за результатами голосування (з 14 осіб, які взяли участь у голосуванні, за – 14; проти – 0; утримались – 0),

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Лаврової В.В. «Повідомлення про підозру в контексті дотримання принципу верховенства права».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Лаврової В.В. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03. 2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії».

3. Рекомендувати дисертацію Лаврової В.В. на тему «Повідомлення про підозру в контексті дотримання принципу верховенства права» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Професор кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, професор

В.В. Вапнярчук

Рецензент:

доцент кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

А.Р. Туманянц

Підпис	<i>Вапнярчук В.В.</i>
Засвідчую	<i>Туманянц А.Р.</i>
Нач.ВК	<i>[Signature]</i>
	<i>05</i> <i>0. 2021</i>